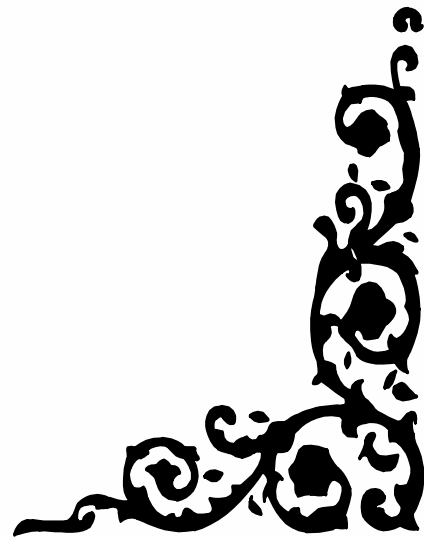
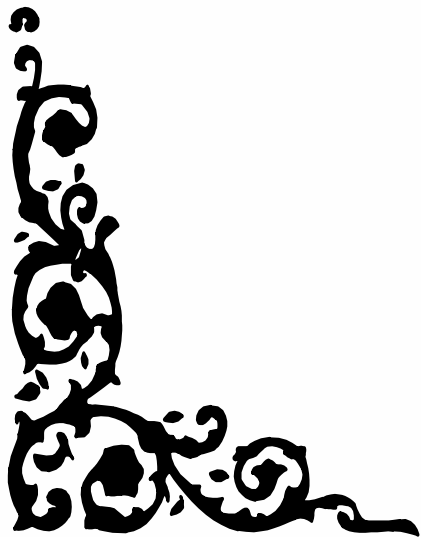

דברי משה

פרשת תצוה
כח הדיבור

יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים
02 - 5715091

פרשת תצוה כח הדיבור

בכל פרשת תצוה לא מוזכר שמו של משה רבנו אפילו פעם אחת, מעת שנולד משה רבנו אין פרשה אחת בתורה שלא הוזכר בה שמו של משה זולת הסדר הזה.

בפירוש בעל הטורים על התורה כותב: "והטעם משום שאמר מחני נא מספרך אשר כתבת, וקללת חכם אפילו על תנאי באה, ונתקיים בזה, עכ"ל.

למה חנק אחיתופל את עצמו למות

במסכת מכות (יא.) מספרת הגמרא, שבשעה שכרה דוד יסודות לבית המקדש, צף ועלה התהום ורצה לשטוף את העולם¹, שאל דוד אם יש מי שיודע האם מותר לכתוב את השם על חרס ולזרקו אל פי התהום, או שמא אסור פן ימחקוהו המים את השם ועובר משום ואבדתם את שמם וכו', ולא תעשון כן לה' אלוקיכם², משלא קיבל דוד תשובה, אמר: "כל היודע דבר זה ואינו אומר, יחנק בגרונו, מיד נשא אחיתופל ק"ו בעצמו ואמר, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו, אמרה התורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לכל העולם כולו לא כל שכן, ואמר לדוד המלך שמותר על פי דין לכתוב

¹ בירושלמי מסכת סנהדרין (פרק י הל' ב) איתא, שמצא שם חרס שהגביה קולו ואמר לו, אל תטלני מכאן שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה שרעדה כל הארץ, ולא שמע דוד לדבריו ונטלו.

² רש"י במסכת סוכה (נג.) כותב, שדוד המלך אכן ידע שמותר הדבר, רק שלא רצה להורות הלכה בפני אחיתופל שהיה רבו, כדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ג), ובמסכת ברכות (לא:): ובעירובין (סג.) איתא דהמורה הוראה בפני רבו חייב מיתה.

את השם על חרס ולזרקו אל פי התהום, כך עשה דוד המלך מונעצרו המים.

בספר שמואל ב' (פרק יז פסוק א – כג) מסופר, שבזמן שמרד אבשלום בדוד אביו, יעץ אחיתופל לאבשלום: "אבחרה נא שנים עשר אלף איש, ואקומה וארדפה אחרי דוד הלילה, ואבוא עליו והוא יגע ורפה ידיים, והחרדתי אתו, ונס כל העם אשר אתו, והכיתי את המלך לבדו, ואשיבה כל העם אליך, כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש כל העם יהיה שלום".

על אף שעצה זו ישרה בעיני אבשלום, בכל זאת הוא ביקש לשמוע גם את חוות דעתו של חושי הארכי, דעתו של חושי היתה מנוגדת לזו של אחיתופל, "אתה ידעת את אביך ואת אנשיו כי גברים המה, ומרי נפש המה, כדב שכול בשדה, ואביך איש מלחמה ולא ילין את העם, הנה עתה הוא נחבא באחת הפחתים, או באחד המקומות, והיה כנפל בהם בתחילה, ושמע השמע ואמר, היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום, והוא גם בן חיל אשר לבו כלב האריה, המס ימס כי ידע כל ישראל כי גיבור אביך ובני חיל אשר אתו וכו'.

בשונה מרוב הפעמים בהם התקבלה עצתו של אחיתופל³, במקרה זה התקבלה דווקא זו של חושי הארכי, "ויאמר אבשלום וכל איש ישראל, טובה עצת חושי הארכי מעצת אחיתופל, כל זה היה מאת ה' כדי להביא אל אבשלום את הרעה: "וה' צוה להפר את עצת אחיתופל הטובה, לבעבור הביא ה' אל אבשלום את הרעה".

אחיתופל שלא השלים עם העובדה שעצתו לא התקבלה, הלך אל ביתו, ושם חנק את עצמו למוות.

³ עצות אחיתופל היו קולעות ונכונות, כך נאמר בספר שמואל ב' (פרק טז פסוק כג): "ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר האלהים כן כל עצת אחיתופל".

חז"ל הקדושים ייחסו את העובדה שאחיתופל מת בחנק ולא במיתה אחרת, לקללה שקילל דוד המלך אז, בזמן שכרה את היסודות לבית המקדש, שכל היודע דבר זה ואינו אומרו ייחנק בגרונו, וכיון שאחיתופל שנכח שם ידע את התשובה ולא אמר, תפסה בו הקללה והוא מת בחניקה.

אף על גב שדוד המלך אמר בפירוש, שכך יקרה רק למי שיודע את הדין ולא יאמר, ואחיתופל כן אמר, לומד מכך רב במסכת מכות (יא.) "שקללת חכם אפילו בחנם היא באה".

הסיבה שלא הלכו בניו של שמואל הנביא בדרכו

בספר שמואל א' (פרק ג פסו' יא – יח) מסופר, שבפעם הראשונה שנגלה ה' אל שמואל, אמר לו את אשר הוא הולך להביא על בית עלי, בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה בס, ואומר הי"ת לשמואל: "ביום ההוא אקים אל עלי את כל אשר דברתי אל ביתו, החל וכלה ... ולכן נשבעתי לבית עלי, אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם".

שמואל לא רצה לספר לעלי את אשר שמע מה' יתברך אודותיו, אבל עלי פנה אליו ושואל: "מה הדבר אשר דבר אליך, אל נא תכחד ממני, כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף, אם תכחד ממני דבר מכל הדבר אשר דבר אליך", בלית ברירה גילה שמואל לעלי מה אמר לו הקדוש ברוך הוא: "ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו".

בספר שמואל א' (פרק ח פסו' א – ג) מסופר: "ויהי כאשר זקן שמואל, וישם את בניו שפטים לישראל, ויהי שם בנו הבכור יואל, ושם משנהו אביה, שפטים בבאר שבע, ולא הלכו בניו בדרכיו, ויטו אחרי הבעע, ויקחו שחד ויטו משפט".

בניו של שמואל הנביא למרבה הצער לא הלכו בדרכיו, הם אומנם לא היו רשעים כדברי הגמרא במסכת שבת (נו.), מכל מקום לא הלכו בדרכו של שמואל אביהם, דבר שנחשב גנאי עבור שמואל, והסב לו צער גדול, כפי שניתן ללמוד מדברי המדרש תנחומא פרשת תולדות (סימן א) שכל ימיו של שמואל הנביא היו רק נ"ב שנים, שבסיבת בניו קפצה עליו זקנה.

במסכת מכות (יא.) ייחסו חז"ל את העובדה שלא זכה שמואל שילכו בניו בדרכו, אל אותה קללה שקלל עלי באם לא יגלה לו מה היה דבר ה' אליו.

אף שקללת עלי נאמרה רק אם לא יגלה לו שמואל, ושמואל כן גילה לו, לומד מכך רבי אבהו, שקללת חכם אפילו בחנם היא באה עיי"ש.

מחני נא מספרך אשר כתבת

כאשר חטאו כלל ישראל בעגל, אומר הקדוש ברוך הוא למשה רבנו: "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם, ואעשה אותך לגוי גדול"⁴.

משה רבנו שומע את דברי הקדוש ברוך הוא, עומד בפרץ לבקש מחילה עבור כלל ישראל, הוא אף מתנה את סליחתם במחיקת שמו מספר התורה: "ועתה אם תישא חטאתם, ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת".

כאשר ראה הקדוש ברוך הוא את מסירות נפשו הגדולה של משה רבנו עבור כלל ישראל⁵, הוא נעתר לתחינותיו ובקשותיו של

⁴ כעין זה בספר דברים (פרק ט פסו' יד): "הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת השמים ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו".

⁵ בספר שער הפסוקים [בראשית דרוש ד] כותב רבנו האריז"ל, שמשה רבנו היה גלגול של נח, ובזה שמסר נפשו על כלל ישראל, הוא תיקן את מה שפגם אז בהיותו גלגול של נח, שכשאר אמר הקדוש ברוך לנח לבנות תיבה, כי הוא הולך להביא מבול

משה רבנו, והסכים לשוב מחרון אפו, ולבטל את הרעה אשר ביקש להביא על עמו.⁶

לדברי רבי יעקב בעל הטורים כאן בפרשה, זה הטעם וזו הסיבה ששמו של משה רבנו לא נזכר בכל הפרשה אפילו פעם אחת, כאן בפרשה נתקיימו דבריו אל הקדוש ברוך הוא: "מחני נא מספרך אשר כתבת"⁷.

אף שגם דברי משה רבנו כמו דברי דוד המלך ועלי הכהן, נאמרו רק במקרה שהקדוש ברוך הוא לא יסלח לכלל ישראל, ויממש את רצונו לכלות את עם ישראל ח"ו, וזה לא קרה, בכל זאת לא הוזכר שמו של משה בפרשה כי "קללת חכם אפילו על תנאי באה".

והדברים צריכים ביאור!

מה שדברי החכם נשמעים ויש בכוחם לפעול, הוא משום שהקדוש ברוך הוא "רצון יראיו יעשה", אם כן מדוע באמת מתקיימים דברי החכם אפילו על תנאי, הלא זהו רצונו של החכם, שרק באופן שלא יתקיים התנאי יתקיימו דבריו, ולא כאשר התקיימו דבריו?

מים על הארץ ולמחות את כל היקום, במקום למסור נפש על אנשי דורו, בנה נח תיבה והציל את רק את עצמו, ולכן אף שנח היה צדיק תמים באותו דור של רשעים, והוא אף הוכיח אותם במשך מאה ועשרים שנה, מכל מקום הוא נתבע על כך שהוא לא מסר נפשו כדי להצילם מרדת שחת, ולכן בספר ישעיה (פרק נד פס' ט) נקרא המבול "מי נח": "כי מי נח זאת לי", כביכול היה נח אשם בהבאת המבול, ובהיותו בגוף משה רבנו תיקן זאת נח, על ידי שמסר נשפו על כלל ישראל, באומרו "מחני נא מספרך אשר כתבת", מחני הוא לשון מחוי הנזכר בעונש המבול: "וימח את כל היקום". ונרמז זה במה שאמר "מחני" שהוא אותיות מי נח עיי"ש.

⁶ עיי' רש"י ספר שמות (פרק לג פס' יא).

⁷ הטעם שנפקד שמו של משה רבנו דוקא מפרשת תצוה, ולא מפרשה אחרת בתורה, שמעתי שהוא משום שאמר מחני נא מספרך, וקרינן ספר-ך, ומפרשת בראשית הפרשה הכ' היא פרשת תצוה.

שגגה היוצאת מפי השליט

במסכת מועד קטן (יח.) מספרת הגמרא על פנחס אחיו של מר שמואל שהיה אבל, ובא שמואל אחיו לנחמו ולדבר על ליבו, תוך כדי הדברים שם לב שמואל שציפורניו של פנחס אחיו ארוכות, הוא פונה לאחיו ושואל, מדוע לא נטלת את צפורניך ?

על כך השיב לו אחיו בשאלה אילו היית אבל, האם היית נוטל ציפורניך ?

וממשיכה הגמרא שבעקבות אמירה זו של רבי פנחס, לא עבר זמן רב ונעשה שמואל אבל, ומסיימת הגמ', שדברי רבי פנחס היו בבחינת "שגגה שיצא מלפני השליט".

מעשה דומה מובא במסכת כתובות (כג.), שם מספרת הגמרא, שהגיעו מספר שביות לנהרדעא כדי לפדותן, ואביו של שמואל הושיב שומרים לשמור שלא יטמאו לשבאים עד שייפדו, ואמר שמואל לאביו, ועד עכשיו מי שמר עליהן, אולי הם כבר נבעלו לפני שבאו לכאן, ואם כן אין תועלת בשומרים ששמת עליהם.

על כך השיב לו אביו, אילו היו הן בנותיך היית מזלזל בהן כך, שלא לעשות ככל שביכולתך כדי לשומרן אפילו זמן מועט ?

בעקבות אמירה זו של אביו של שמואל כותבת הגמרא שם, לימים נשבו בנותיו של שמואל, והוצרכו להעלותן לארץ ישראל כדי לפדות אותן, וגם על מעשה זה אומרת הגמ' שם, שדברי אביו של שמואל היו "שגגה היוצאת מפי השליט".

מעשה נוסף מובא במסכת כתובות (סב:), על רב יהודה בנו של רבי חייא, שהיה חתנו של רבי ינאי, שמנהגו ללמוד בבית המדרש כל השבוע, והיה חוזר לביתו ביום שישי בין השמשות, וכאשר היה חוזר מבית המדרש לביתו היה רבי ינאי רואה שמהלך לפניו עמוד של אש, וכך היה יודע שחתנו הגיע.

באחד מימי השישי מספרת הגמרא, נמשך רב יהודה בלימודו ושכח ללכת לביתו כמו בכל שבוע, משראה רבי ינאי שהגיע זמן הקבוע לביאתו של רב יהודה חתנו, ואינו רואה את עמוד האש הרגיל לבוא עמו, אמר לבני הבית כפו כדרך האבלים כי ודאי מת, בעקבות אמירתו זו של רבי ינאי מספרת הגמרא, נפטר חתנו רב יהודה, וגם שם כותבת הגמרא, שדברי רבי ינאי היו "שגגה היוצאת מפי השליט".

במסכת בבא מציעא (סח.) מסופר על מר בנו אמימר שסיפר לרב אשי אביו אמימר היה כותב "שטרי מחוזנאי"⁸, כאשר היו באים התגרים ואומרים לו שלא היה ריוח בעסקה, היה אביו מאמין להם ונוטל מהם רק את הקרן ולא את כל הסכום הכתוב בשטר, שכולל גם את הרווח שהיה עשוי להיות מהעסקה.

בתגובה השיב רב אשי למר בר אמימר, אמנם על אביך ניתן היה לסמוך שהוא אכן יאמין לתגרים ולא יגבה את כל הכתוב בשטר, ולא יבוא לידי איסור ריבית, אבל מה יהיה אם אביך ימות, והשטר יפול לידי היתומים, מי מבטיח שהם לא יגבו מהתגרים את כל הכתוב בשטר, ויעברו בכך על איסור ריבית, מספרת הגמרא, שבעקבות דבריו של רב אשי נפטר אמימר לבית עולמו. וגם שם כותבת הגמרא, שדברי רב אשי על היו שגגה היוצאת מפי השליט⁹.

⁸ שטרות שהיו נוהגים לכתוב בני מחוזא לתגרים שהיו נותנים להם סחורה שימכרו עבורם למחצית השכר, [שאם יהיה רווח יחלקוהו בשווה], והיו מעריכים מראש כמה ריווח אמור להיות מהעסקה, וכוללים המקבלים את הסחורה בשטר שכותבים לנותן הסחורה את הרווח עם הקרן, שחייב לו כך וכך לזמן פלוני, ושם בגמרא מבואר שאסור לעשות כן, כי יתכן שלא יהיה רווחים מהעסקה, שאז אין המקבלים את הסחורה חייבים לשלם לנותניה רק את הקרן בלבד, והם יגבו את כל הסכום הכתוב בשטר ויעברו על איסור ריבית.

⁹ עוד מסופר בירושלמי מסכת שבת (פרק יד הל' ד) על נכדו של רבי יהושע בן לוי שהיה לו מיחוש, ולחש לו מין אחד באזנו לחש ונרפא, וכאשר שנודע לרבי יהושע

המכנה המשותף לכל הסיפורים שהבאנו הוא, שכל אמירות שיצאו מפיהם של גדולי ישראל, אם בדרך השערה, או בדרך משל, או רק במטרה להעביר מסר מסוים, כולן הפכו למציאות כואבת.

גם כאן צריך ביאור! הלא ודאי לא היה רצונם של אותם גדולים וקדושים שכך יקרה באמת, אין ספק שהתוצאות הטרגיות הסבו להם צער גדול, אז למה זה קרה, אם הקדוש ברוך הוא "רצון יראיו יעשה", רצונם היה שלא יהפכו הדברים למציאות?

מה פירוש הביטוי "שגגה היוצאת מפי השליט", מי הוא השליט? למה הוא נקרא כך? למה יש לדיבורו כוח לפעול?

הדיבור הוא כגרזן החותך

על שאלות אלה עומד הגר"א וסרמן זצ"ל בקובץ שיעורים על מסכת כתובות (אות רח)¹⁰ וז"ל שם: "הנה בכל מקום שמצינו כי ברכותיהן וקללותיהן של צדיקים מתקיימות הטעם פשוט, כי רצון יראיו יעשה, אבל הכא אי אפשר לומר כן, דהא לא היה רצונו כלל שימות?"

"ומוכח מכאן" ממשיך הגר"א זצ"ל, דהדיבור של פה קדוש פועל בטבע, אפילו בלי שום כונה, כמו שכתוב: "ואשים דברי בפיך לנטוע שמים וליסוד ארץ", והוא כמו הגרזן החוצב גם בלא כונה, רק מטבעו, כן הוא גם דיבור האדם "עכ"ל.

זהו היסוד!

כוח הדיבור הוא כמו גרזן, בכל מקום שהגרזן מכה, הוא חותך והורס ושובר, גם אם נעשתה הכאה זו בשוגג וללא כונה כלל, גם אז פועל הגרזן את פעולתו.

בן לוי, הוא התבטא, שמוטב שהיה נכדו היה מת ולא היה מתרפא על ידי אותו אדם, ובעקבות אמירה זו מת נכדו של רבי יהושע בן לוי עיי"ש.

¹⁰ דבריו מוסבים על המעשה המובא לעיל עם חתנו של רבי ינאי

וכך גם הדיבור, בכוחו לפעול בטבע, וגם אם הרצון של המדבר מתנגד לתוצאה.

לכן משיצאו הדברים מפיהם של חכמי ישראל, הם פעלו והפכו למציאות, אף שהם לא התכוונו ולא רצו שכך יקרה, מטעם זה גם קללת חכם אפי' על תנאי היא באה, שכיון שיצאו הדברים מפיו של החכם, הם יתקיימו גם אם לא יקוים התנאי, כי כך הוא טבעו של הדיבור, שהוא פועל גם בלא כונה, ואינו כפוף לשום תנאי.

ועדיין יש לשאול! אם אכן זהו כוחו של הדיבור, לפעול דברים בטבע, מדוע אם כן אמרו חז"ל ש"קללת חכם" על תנאי היא באה, הלא הדיבור ניתן לכל אדם.

הרבה אנשים מוציאים מפיהם דיבורים כאלה ואחרים, והם לא מתקיימים, במה שונה דיבורם מדיבורו של החכם, למה זה פועל וזה לא¹¹ לא בכוחו של האדם עסקינן אלא בכוחו של הדיבור, וזה נמצא אצל כל אדם?

"פה קדוש"

אכן דקדק הגר"א בדבריו: "דהדיבור של פה קדוש פועל בטבע".

כדי שהדיבור יפעל את פעולתו הטבעית כותב הגר"א זצ"ל, צריך הוא להיות "פה קדוש", רק אז כוחו יפה לנטוע שמים וליסוד ארץ.

ומהו פה קדוש?

מי זוכה לפה קדוש?

איך נעשה הפה טמא?

¹¹ אומנם גם לגבי שאר בני אדם נאמר במסכת ברכות (יט.) אמר רבי שמעון בן לקיש וכן תנא משמיה דרבי יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן ואמר רב יוסף מאי קראה שנאמר כמעט כסדום היינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר ה' קציני סדום וכן אמרו במסכת מועד קטן (יח.) "ברית כרותה לשפתיים", אבל אין זה ודאי שיקרה.

ממשיך הגר"א זצ"ל : "אלא שאם טימא שפתיו בדיבורים אסורים, הוחלש כוחן", פה קדוש הוא פה שלא יוצאים ממנו דיבורים אסורים, לא שקר, ולא לשון הרע, לא רכילות, ויתכן שאפילו מסתם דברים בטלים.

מי שאינו שומר את פיו ולשונו מדיבורים אסורים, מדיבורים בטלים, הרי שחסר בכוח הדיבור שלו, דיבור כזה אינו יכול לפעול את פעולתו, מסיבה זו בדיוק רוב בני האדם בעולם מוציאים מפיהם דיבורים, והם אינם מתקיימים ואינם פועלים שום דבר, לא קללות ולא ברכות, הסיבה לכך היא שפיהם אינו "פה קדוש".

הגר"א זצ"ל ממשיל זאת לסכין חדה שעלתה עליה חלודה הרבה, עד שאין בכוחה עוד לחתוך, עד שיסירו החלודה ממנה, כך גם בנמשל, כל אדם נולד עם כח המדבר, עם הרוח ממללא, לכולם ניתן אותו כח בדיוק, רק שאצל רוב בני אדם כיון שאינם מקפידים שלא לדבר דיבורים אסורים, הוקלש אצלם כוח הדיבור, הלהב שלו נפגמה על ידי הדיבורים עד שאינה חותכת.

זהו השליט עליו מדברת הגמרא "שגגה היוצאת מפי השליט", הכוונה לזה ששולט בדיבורו, ששומר את עצמו מלדבר דברים האסורים, אצלו כוח הדיבור הוא להב חדה החותכת ללא תנאי ואפילו בשוגג.

הנה הגר"א זצ"ל מסיים את המשל לסכין שאין בכוחו לחתוך "עד שיסירו החלודה ממנו" מדוקדק בדבריו הקדושים, שגם מי שלא השכיל לשמור את פיו ולשונו, וכבר נפגם אצלו כוח הדיבור לפעול, עדיין יכול הוא להשחזר את להב מחדש, ולהביאה למצב שתחזור להיות חדה וחותכת כבתחילה, וזאת על ידי שישמר מכאן ולהבא מכל דיבור אסור, אט אט יוסרו ממנה המונעים ותשוב להיות לשון חדה.

בעניין זה מסופר בספר אור אלחנן חלק א' (עמו' קפג), שבאחד מימי הפורים, נכנסו לישיבתו של הגר"א זצ"ל כמה בריונים פוחזים, והחלו להשחית ולעשות פרעות בישיבה, ר' אלחנן זצ"ל שישב אז בחדרו ולמד, שמע את קול הצעקות בא מכוון הישיבה, מיד נכנס אל בית המדרש, וראה את חבורת הלצים שמתקוטטים ומרביצים לבני ישיבה, מיד גער בהם הרב החוצה !! קולו הטיל עליהם פחד ואימה, עד שמיד ברחו עזבו כולם את המקום, מלבד בריון אחד שהתעקש ולא רצה לצאת, ר' אלחנן זצ"ל תפסו בשתי ידיו והוציאו משם בכח, בלי ידיים ! זעק אותו בריון לעברו של ראש הישיבה, "בלי ידיים" השיב לו הרב, אתה בלי ידיים, ואכן כשאך שיצא משטח הישיבה, קיבל אותו בריון שיתוק בשתי ידיו.

והן הן הדברים, אף שוודאי לא התכוין ר' אלחנן זצ"ל לקלל, ולא להרע לו, מכל מקום כיון שיצאו מילים מפיו הקדוש של ראש הישיבה, פעלו הדברים במציאות והשתתקו ידיו של אותו פוחז.

